

Hz. Muhammed'in eğitim ve öğretim faaliyetleri alanına giren hususları üç ana grupta toplamak mümkündür:

"Kendisine gelen vahiyleri okumak veya Müslümanların takip edecekleri yolu duyurmak ya da amel edecekleri çerçevenin sınırlarını belirlemek.

Ümmetin güzel melekelerini geliştirmek ve kötü huylarına engel olmak suretiyle onları terbiye etmek.

Kitab'ın birey ve toplum için bir nizam olarak getirdiği tafsili hükümleri anlatmak." [5] Hz. Aişe (ö: 58/677), "Hz. Peygamberin tüm huylarının ve ahlâkının bizzat Kur'an" [6] olduğunu haber vermek suretiyle onun her an eğitim ve öğretim faaliyetinin içinde olduğunu söylemiştir.

Kendisine gelen vahiyleri her sene Ramazan ayında Cebrail'e arz eden Hz. Muhammed de ilahî öğretimden geçiyordu. [7] Dolayısıyla, onun eğitim ve öğretiminin temeli, Allah'tan öğrendiklerine göre insanlığı dinî eğitime tutmaktan ibaretti.

Mekke döneminde dinî hükümleri hayata katacak tüm kurumları oluşturamayan Hz.

Muhammed, eline geçen tüm fırsatları sahâbenin eğitimi ve öğretimi yönünde kullanmıştır.

Özellikle, cemaatle kılınan namazlarda Kur'an'dan ayetler okuyor ve arkadaşlarını hem kıraat bakımından hem de Kur'an'ın içeriği bakımından dinî eğitimden geçiriyordu. İlgili kitaplara

baktığımızda görürüz ki, sahâbe, peygamberin hangi namazda neleri okuduğuna şahit oluyordu. [8] Sabah namazlarını uzun tutan Peygamber, altmış ile yüz arası ayet okumak

suretiyle [9] Sahâbeye her sabah imamlıkla beraber öğretmenlik yapmaktaydı. Namaz dışında Hz. Peygamberin hayatını incelediğimiz zaman görürüz ki, cünüplük halinin dışında hiç bir şey

onu Kur'an okumaktan ve öğretmekten alıkoymamıştı. [10] Sahâbesinin anlaması, ezberlemesi ve kapalılıkları çözmesi için ayetleri ağır ağır okur ve Kur'an-ı Kerim'i, sözüyle ameliyle, güzel

şeyleri onaylamak suretiyle ve ahlâkıyla tefsir ederdi. [11] Hem Mekke'de hem de Medine'de sahâbesini Kur'an öğretiminden geçiren Peygamber, "kendisine vahyedilen ayetleri dinleyenlere

öğrettiği gibi işitemeyenlere de bir yolunu bulup ulaştırıyordu. Herkes vahyin gelmesini bekliyor; gelir gelmez de hemen öğrenmek için can atıyordu." [12]

Hayatın her anında öğretmen olan Hz. Muhammed, toplumu Kur'an öğretiminden geçirmek için canla başla çalışıyor ve hayatta hiçbir boşluk bırakmıyordu. Onun öğretim faaliyetlerinin genişlik

alanıyla ilgili en güzel örneklerden biri de yazmış olduğu mektuplardır. Sahâbe bu mektupları bilen ve yazımına şahit olan insanlardı. Mektuplara baktığımız da görürüz ki, mektupların içi

ayetlerle doludur. [13] Örneğin, Habeş İmparatoru Necaşi'ye yazmış olduğu mektupta, kralı hem İslâm'a davet ediyor hem de İslâm'ı tanıtan birçok ayeti ona gönderiyordu. [14] Hz. Peygamberin

tâlimatı ile Kilab, Amr b. Sa'sa ve Abdu'l-Kays heyetine tayin edilen tüm görevliler de gittikleri yerlerdeki insanlara Kur'an öğretiyorlardı. [15]

Kendisine indirilen vahiyleri açıklayıp öğretmek üzerine farz olan [16] Hz. Muhammed,

mektupları gibi Cuma ve Bayram hutbelerini sahâbesinin Kur'an öğrenimi için bir vasıta olarak değerlendirdiyordu. Onun bütün hutbeleri incelenirse görülür ki, tüm konuşmalarında Kur'an'dan

Dr. Mehmet Sürmeli tarafından yazıldı.

Cumartesi, 02 Ekim 2010 00:01 - Son Güncelleme Perşembe, 21 Ekim 2010 03:00

iktibaslar vardır.[17] Hutbe makamında öğreticiliği seçen Hz. Peygamber'in ağzından; Cuma günü minberde iken sure ezberleyen insanlar bile vardı.[18]

İslam davetini hayatının tüm genişlik boyutunda insanlara arzeden Hz. Peygamber, davet Mekke'de çıkmaza girince kendisini kabile başkanlarına arzetmiş ve "Kureyş, Rabbimin kelâmını tebliğ etmemi engelledi beni kavmine götüreceksin yok mu?" diyerek ilahî hitabı Mekke dışına çıkarmak istemiştir.[19] Bu amacını gerçekleştirmek için Mekke ve Medine'de İslâm'a davet bağlamında çeşitli banliyölere Kur'an öğretmenleri göndermiştir. Mü'minler Medine'ye hicret etmeye başlayınca Mus'ab b. Ümeyr (ö: 3/625) de hicret etmiş, onlara Kur'an-ı Kerim öğretmiştir.[20] Medine'ye birisi hicret ettiği zaman, peygamber hemen ona Kur'an öğretecek bir adam gönderirdi.[21] Tüm bu olaylar sahâbenin Kur'an eğitimi ve öğretimiyle Hz. Peygamberin bire bir ilgilendiğinin ve sahâbenin dinî eğitimden geçirildiğinin birer kanıtıdır. Bu konuyla ilgili örnekleri çoğaltmak kabilinden şu bilgileri aktarmakta fayda var: Rasulullah, Mustalik Oğulları kabilesi İslâmiyeti kabul edince onlara Kur'an öğretmeni olarak Abbad b. Bişr'i tayin etmiştir.[22] Bundan ayrı olarak hicretin dokuzuncu yılında Tevbe suresinin ilk bölümündeki ayetler nâzil olunca hemen onları Mekkeli'lere duyurması için Hz. Ali'yi görevlendirmiştir.[23] Netice de, ayetler topluma öğretilmiş ve peygamberin eğitimi sayesinde kapalılıklar aşılmıştır.

Hz. Peygamber davete başladığında bugünkü gibi öğretim kurumları oluşturamamıştır. Daha çok evler, sahâbenin öğretim faaliyeti için mekân olarak kullanılmıştır. Mekke döneminin ilk yıllarında Dâru'l-Erkam'ı bir eğitim ve öğretim merkezi olarak seçmiştir. Burada Kur'an ayetleri okunuyor, yazılıyor, dinî bilgiler öğreniliyor ve bu bilgilerin uygulaması yapılıyordu. İslâm'ı öğrenmek isteyenler buraya geliyorlardı. Hz. Peygamber, hicretten iki yıl önce Mekke'ye gelip Akabe mevkiinde Müslüman olan Medineli'lerin eğitimi ile ilgilenmiş;[24] onların isteği üzerine Kur'an'ı ve İslâm'ın prensiplerini öğretmek için Medine'ye öğretmen göndermiştir.[25] Erkam'ın evinden ayrı olarak her ev, Peygamber'in arzusu doğrultusunda Kur'an enstitüsü haline getirilmiş ve insanların gerekli Kur'an eğitimini alması için ilahî vahye vâkıf öğretmenler, öğretici sıfatıyla bu makamlara tayin edilmiştir. Nitekim, Hz. Ömer böyle bir evde kız kardeşi ve eniştesine öğretilen Kur'an ayetlerini dinleyince Müslüman olmuştu.[26] Evde öğretilen sure 'Tâ-hâ' suresiydi ki, Hz. Ömer bu sureyi dinleyince çok etkilenmiş ve hemen İslâm'ı kabul etmişti.[27] Hz. Muhammed, insanların anlaması ve gerekli tefekkürü yapması için ayetleri dura dura[28] ve sükunetle okuyordu.[29] Çünkü ağır ağır okunduğu zaman olayların akışına göre inen ayetlerin anlaşılması ve ezberlenmesi mümkün olurdu.[30] Dinî tekliflerin yavaş yavaş yerleşmesi ve insanların ilahî dine ağır ağır alıştırmaları için Kur'an birden değil, azar azar indirilmiştir.[31] İnişiyile bağlantılı olarak öğretilmesinin sağlanması için peygambere okumasının keyfiyeti bile bildirilmiştir.

Mekke'de Kur'an öğretiminden geçirilen sahâbe Medine'de de Rasulullahın eğitiminden geçmiştir. Medine'de yönetim faaliyeti Müslümanların elinde olduğu için daha özgür bir ortama kavuşan mü'minler, burada çeşitli öğretim kurumları oluşturdular. "Sahâbenin Peygamberin eğitiminden geçirilmesinde en çok kullanılan mekân 'Mescid-i Nebevî'dir. Mescid-i Nebevî tüm Müslümanların eğitim ve öğretim faaliyetinin icra edildiği mekân olmaya yetersiz kalınca buraya ek olarak Medine'de dokuz mescid daha açılmıştır." [32] Müslümanlar Kur'an öğrenimi için Medine'de 'Dâru'l-Kurra' adlı bir Kur'an okulu açtıkları gibi, İslâmiyeti kabul eden Muaz b. Afra ve Râfi b. Malik de içerisinde Kur'an okunan 'Mescid-i Benî Züreyk' i yapmışlardır.[33]

Hiz. Peygamberin sahâbesini Kur'an öğretiminden geçirdiği en önemli yer Mescid-i Nebevî'nin arkasında bulunan 'Suffa'dır. Suffa, gölgelik ve üstü örtülü yer demektir. Bir okul gibi faaliyet gösteren bu yerde okuyanlara 'Ashab-u's-Suffa' denir. "Suffa ilk İslam üniversitesidir. Okuma yazmayı ve Kur'an-ı Kerim'i öğretmek üzere başka öğretmenler de burada vazife görürdü. Kur'an dersleri, bazı surelerin ezberlenmesinden ve ayet metinlerinin tefsirinden ibaretti. Bazı Müslümanlar Kur'an-ı Kerim'i kendi dillerini konuşur gibi, kelimelerin son seslerine ve harekeleme esaslarına riayet etmeksizin, ayrıca ahenk ve tegannî kaidelerine uymaksızın okuyorlardı. Rasulullah bu şekilde okumayı yasaklamıştır. Bazıları da mekânîk bir vazifeymiş gibi pek süratli tilâvet ediyorlardı. Onlar, az ama güzel bir biçimde; ayette geçen her şeyi düşünüp tefekkür ederek okumaları hususunda ikaz edilmişlerdi." [34] Medineli cömert sahâbe Sa'd b. Ubade (ö: 14/635) Ashab-ı Suffe'den 80 kişiyi her akşam yemeğe götürerek [35] Hiz. Peygamberin hususi eğitiminden geçen bu insanlara hizmet etmeyi bir şeref kabul ediyordu. Çünkü burada kalan kimselerin evleri yoktu. Bu bakımdan bu öğrencilerin yaşesini Medine'li zengin Müslümanlar karşıılıyorlardı. [36]

Medine'ye öyle insanlar geliyordu ki, okuma, yazma ve öğrenme kabiliyetinin hiç olmadıklarını söylüyorlardı. Bu kişiler Peygamber'le görüştü diye model olarak insanlara sunulmamalıdır. Fakat Hiz. Muhammed "Ben kesinlikle Kur'an'dan bir şey öğrenemiyorum, ne yapmam lazım" diyen böyle kişilerle de ilgilenmiştir. O kişiye Kur'an'ın tevhide boyutunun özü olan; "Subhanallah, elhamdulillah ve la havle ve la kuvvete illa billah ve la ilahe illallahu vallahu ekber," tesbihatını sık sık okumasını söylemiştir. [37]

Uzak yerlerden gelmek yerine çevresinde sürekli hazır bulunan ve Hiz. Peygamberden faydalanmayı ilke edinen Müslümanlarla O, daha yakından ilgilenmiştir. Onları birer hukuk, tefsir ve kıraat önderi olarak yetiştirmiştir. Abdullah b. Mes'ud (ö: 34/654) bunlardan sadece birisidir. Peygamber, ona Nisa suresini kendisine arzetmesini söylemiş ve O da bu isteği yerine getirmiştir. [38] Peygamberin bu isteğinin temelinde başka birisinin ağzından Kur'an dinleme arzusu olmakla beraber; onun tilâvetine, anlayışına kendi birikiminden katkı sağlama, anlaşılabilen hususlar varsa onları öğretme düşüncesi de vardır. Hiz. Peygamberin, Kur'an'ı anlama konusundaki önerileri yeterince anlaşılıp özümsemmezse insan büyük hatalara düşebilir. Bu süreci henüz tamamlamayan Hiz. Ömer, Medine döneminin ilk yıllarında Ehli Kitabın kutsal metinleriyle Rasulullah'nın yanına gelince; "Kur'an size yetmiyor mu?" [39] şeklinde bir uyarıya maruz kalmıştı. Belki de, Hiz. Ömer'in şahsında; Kur'an metodolojisini yeterince bilmeyen ve risalet terbiyesinden geçmeyen insanların bu konularda iddialı olmamaları istenmişti.

Abdullah b. Mes'ud'un Kur'an tilâvetini dinleyen ve kontrol eden Hiz. Peygamber, Ubey b. Ka'b'ın da (ö: 30/650) Beyyine Suresini kendisine okumasını istemiştir. [40] Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in vefat senesi bütün Kur'an'ı ona arzeden [41] Abdullah b. Mes'ud, "Peygamberin ağzından yetmişden fazla sûre öğrendiğini" ve "Hangi sûrenin ne için, nerede indiğini bildiğini ve kendisinden daha iyi Kur'an'ı bilen birisinin olduğunu bilse bineğiyle ona gidip ilim öğreneceğini" söylemiştir. [42] Tüm bunlardan çıkan sonuç; Rasulullah'nın eğitim ve öğretiminden geçen insanların Kur'an'ı anlama, yaşama, Kur'an'ın konularına vâkıf olma ve onu hayata katarak değer üretme konusunda bu süreci tamamlamayan insanlardan çok önde olduğu gerçeğidir.

[1] 2/Bakara 129, 151; 3/Âl-i İmran 164.

[2] 16/Nahl 44.

[3] 33/Ahzab 21.

[4] 4/Nisa 105.

[5] Gazzalî, Muhammed, Fakihlere ve Muhaddislere Göre Sünnet (trc.: Ali Özek), İstanbul 1992, İslâmî Araştırmalar, s. 173.

[6] İbni Hemmam, Abdurrezzak, Musannef, Beyrut 1971, Mektebetu'l-İslamî, III, 40; İbn Sa'd, Tabakât, II, 126.

[7] İbn Sa'd, Tabakât, IV, 8

[8] Abdurrezzak, Musannef, II, 104-120.

[9] İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, el-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr, Tahkik: Said Muhammed Liham, Beyrut 1989, Daru'l-Fikr, Kitabu's-Salat, I, 389.

[10] İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, 124; el-Humeydî, Abdullah b. Zübeyr, el-Musned, Beyrut trsz., Âlemu'l-Kutub, I, 31.

[11] ez-Zerkanî, Menâhilu'l-İrfan, I, 29.

[12] Draz, Abdullah, Kur'an'a Giriş (trc.: Salih Akdemir), Kitabiyat Yay., Ankara 2000, s. 30.

[13] İbni Kesîr, el-Bidaye, III, 83.

[14] İbni Sa'd, Tabakât, II, 23.

[15] İbni Sa'd, age. s. 65-79.

[16] İbni Receb, Abdurrahman b. Şihabuddin b. Ahmed, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem fî şerhi Hamsîne Hadisen min Cevâmii'l-Kelîm, Riyad trsz., I, 5.

[17] İbn Kesir, el-Bidaye, III, 213.

[18] Nesâî, 14, Cum'a 28, III. 107.

[19] Abdullah b. Ahmed Hanbel, Ebû Abdurrahman, Kitabu's-Sünne, Tahkik: Muhammed b. Said b. Sâlim el-Kahtanî, Riyad 1964, I, 136.

[20] İbn Kesir, İsmail b. Ömer, Câmiu'l-Mesânid ve's-Sunen, Dâru'l-Fikr, Lübnan trsz., II, 103; İbn Sa'd, Tabakât, I, 204

Dr. Mehmet Sürmeli tarafından yazıldı.

Cumartesi, 02 Ekim 2010 00:01 - Son Güncelleme Perşembe, 21 Ekim 2010 03:00

---

[21] Zerkânî, Menâhil, I, 241.

[22] İbni Sa'd, Tabakât, III, 214

[23] age., III, 222

[24] İbni Kesîr, el-Bidaye, III, 147.

[25] Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2001, T.D.V. Yay., s. 281.

[26] Filibeli, Ahmet Hilmi, İslâm Tarihi, s.120; Mevdudî, Hz. Peygamberin Hayatı, II, 549

[27] İbni Hişam, es-Sîretu'n-Nebeviyye, Kahire 1987, Dâru'r-Reyyan, I, 370-372; İbn Kesir, el-Bidaye, III, 80

[28] 17/İsra 106

[29] Nahhas, Meâni'l-Kur'an, IV, 205; Zemahşerî, Keşşaf, II, 671

[30] Taberî, Câmiu'l-Beyan, VIII, 162-3; Alûsî, Rûhu'l-Meânî, VIII, 178.

[31] Ateş, Süleyman, Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Milliyet Yay., İstanbul 1995, III, 1561.

[32] Hamidullah, İslâm Peygamberi, II, 771.

[33] İbn Sa'd, Tabakât, I, 202

[34] Hamidullah, İslâm Peygamberi, II, 768-9.

[35] el-Kettanî, et-Terâtibu'l-İdariyye, III, 217.

[36] Duman, Zeki, Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar, Fecir Yay., Ankara 1997, s. 138

[37] Abdurrezzak, Musannef, II, 122.

[38] Buhârî, Ebû Abdullah, Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahih, İstanbul 1981, 66, Fedâilu'l-Kur'an 33, VI. 113; Taberî, Câmiu'l-Beyan, IV, 95; Nahhas, Meâni'l-Kur'an, II, 89; Humeydî, el-Musned, I, 55; Zemahşerî, Keşşaf, I, 502; Nesefî, Abdullah b. Muhammed, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, Beyrut trsz, II, 77

[39] İbn Ebî Şeybe, Musannef, Edep, VI, 228

[40] İbn Kesîr, Câmiu'l-Mesânid, I, 66.

[41] İbni Sa'd, Tabakât, IV, 9.

Dr. Mehmet Sürmeli tarafından yazıldı.

Cumartesi, 02 Ekim 2010 00:01 - Son Güncelleme Perşembe, 21 Ekim 2010 03:00

---

[42] İbni Sa'd, Tabakât, IV, 159; İbni Kayyım, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir, Beyrut 1991, II, 187.

[Joomla SEO by AceSEF](#)